

ИЛҒОР ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИДА ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ ВОЯГА ЕТМАГАН ШАХСНИ ГИЁХВАНДИК ВОСИТАЛАРИ ЁКИ ПСИХАТРОП МОДДАЛАР ИСТИМОЛ ҚИЛИШИНING ОЛДИНИ ОЛИШ ФАОЛИЯТИ

Қушбоқов Шохрух Хасан ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси доценти, капитан

Абдусаматов Арслон Эргаш ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси курсанти, сафдор

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17797615>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-noyabr 2025 yil
Ma'qullandi: 28-noyabr 2025 yil
Nashr qilindi: 30-noyabr 2025 yil

KEYWORDS

профилактика инспектори,
гиёхвандлик
профилактикаси, вояга
етмаганлар, хорижий
тажриба,
киберпрофилактика,
ижтимоий ҳамкорлик,
барвақт аниқлаш,
профилактика
механизмлари.

ABSTRACT

Ушбу мақолада илғор хорижий давлатлар тажрибасида профилактика инспекторининг вояга етмаган шахсларнинг гиёхвандлик воситалари ёки психотроп моддалар истеъмол қилиши олдини олиш фаолияти қиёсий таҳлил қилинган. Тадқиқотда АҚШ, Буюк Британия, Жанубий Корея, Германия, Япония каби мамлакатларда ўсмирлар ўртасида гиёхвандликка қарши кураш механизмлари, профилактиканинг ҳуқуқий ва институционал асослари, полиция ва таълим муассасалари ўртасидаги ҳамкорлик, ёшларни ижтимоий-руҳий қўллаб-қувватлашнинг инновацион йўналишлари ўрганилган. Шунингдек, профилактика инспекторлари фаолиятидаги ахборот-таҳлил жараёнлари, киберхавфсизликка оид чора-тадбирлар, ота-она ва жамоатчилик иштирокининг ўрни қатъий таҳлил қилинган. Мақолада хорижий тажриба асосида Ўзбекистон шароитига мос амалиётларни жорий этиш юзасидан таклиф ва тавсиялар берилган.

Ҳозирги глобллашув шароитида вояга етмаганлар орасида гиёхвандлик воситалари ва психотроп моддалар истеъмолининг ўсиши жаҳон миқёсида жиддий ижтимоий муаммо сифатида баҳоланмоқда. Интернет орқали тарқалаётган зарарли тарғибот, назоратсиз ахборот оқими, турли ёт ғоялар ҳамда салбий тенгдошлар таъсири ўсмирларнинг руҳий барқарорлигига, маънавий иммунитетига жиддий салбий таъсир кўрсатмоқда. Шу сабабли дунёдаги илғор мамлакатларда ўсмирлар гиёхвандлигининг олдини олиш стратегиялари доимий такомиллаштирилиб, профилактика инспекторлари ва полиция-махалла тизими фаолияти замонавий талаблар асосида қайта шакллантирилмоқда.

Профилактика инспектори фаолиятининг асосий вазифаси — хавф гуруҳини эрта аниқлаш, манзилли профилактик суҳбатлар ташкил этиш, оила ва мактаб билан ҳамкорликда ўсмирнинг руҳий ва ижтимоий муҳитини ўрганиш, гиёхвандликка

мойилликка олиб келувчи омилларни бартараф этиш ва жамиятда соғлом турмуш тарзини қарор топтиришдан иборат. Илғор хорижий тажрибани ўрганиш профилактиканинг замонавий механизмларини жорий этишга, ўсмирлар билан ишлашда индивидуал ва инновацион ёндашувларни шакллантиришга хизмат қилади.

Бугунги кунда дунёнинг илғор давлатлари вояга етмаганлар орасида гиёҳвандлик моддалар истеъмоли профилактикасини миллий хавфсизлик даражасидаги масала сифатида қараб, бу йўналишда профилактика инспектори (ёки унинг функционал эквиваленти) ролини тубдан ўзгартирган. БМТнинг Наркотиклар ва жиноятчилик бўйича бошқармаси (UNODC) ва Европа Иттифоқи наркотикларни мониторинг қилиш маркази (EMCDDA) 2025 йил ҳисоботларига кўра, АҚШ, Канада, Германия, Нидерландия, Австралия, Сингапур, Япония ва Жанубий Кореяда вояга етмаганлар орасида гиёҳвандлик моддаларнинг йиллик истеъмол даражаси 5,8–11,7% орасида бўлса, Марказий Осиё мамлакатларида бу кўрсаткич 18,4–24,1% га етган [1][2]. Бу фарқ айнан профилактика инспекторининг ваколати, малакаси, технология билан таъминланганлик даражаси, давлат бюджетидagi устуворлиги ва жамиятнинг унга бўлган ишончидадир.

Америка Қўшма Штатларида профилактика инспекторининг функционал эквиваленти School Resource Officer (SRO) ҳисобланади. 2025 йилга келиб, 23 000 дан ортиқ мактабда 19 000 га яқин SRO доимий хизмат ўтайди [3]. SRO фақат хавфсизлик ходими эмас, балки ўқувчилар билан индивидуал суҳбатлар ўтказиши, хавф гуруҳини аниқлайди, уларга ташриф буюради ва ота-оналар билан ҳамкорлик қилади. АҚШ Адлия вазирлигининг 2025 йилги расмий ҳисоботига кўра, SRO жорий қилинган мактабларда моддалар истеъмоли 39,4% га, зўравонлик эса 52,1% га камайган [3]. Калифорния штатидаги “Project ALERT” дастури доирасида SRO лар 11–14 ёшли ўқувчиларга 14 ҳафталик мажбурий тренинглари ўтказиши, 2024–2025 ўқув йилида бу дастур 1,2 миллион ўқувчини қамраб олди ва биринчи марта истеъмол қилиш 61% га камайди [4]. “Drug Abuse Resistance Education” (DARE) дастури эса полиция ходимларининг ўзи 5–12-синф ўқувчиларига 17 ҳафталик дарс ўтади, 2025 йилда DARE иштирокчилари орасида истеъмол даражаси 45,8% га паст бўлган, дастур бюджети йилига 280 миллион долларни ташкил этади ва 52 мамлакатда қўлланилади [5].

Канадада профилактика инспекторининг роли Youth Liaison Officer (YLO) ва Community Police Officer (CPO) томонидан бажарилади. Торонто полициясининг “Positive Ticketing” лойиҳаси мисолида, профилактика инспектори гиёҳвандликка қарши ижобий хулқ-атвор кўрсатган ўқувчига кинотеатр, фастфуд ва спорт залига бепул купонлар беради, 2023–2025 йилларда бу лойиҳа 184 000 ўсмирни қамраб олди ва моддалар истеъмоли 41,7% га камайди [6]. Онтарио вилоятидаги “School-Based Random Drug Testing” тизимида ота-она розилиги билан тасодиқий танланган ўқувчилар ҳар ой сийдик тестидан ўтади, ижобий натижада бола жазоланмайди, аксинча, мажбурий реабилитация ва психологик ёрдам олади, 2025 йилда бу тизим моддалар истеъмолини 47,2% га туширди [7].

Германияда профилактика инспекторининг эквиваленти Jugendbeamter (ёшлар бўйича полиция ходими) бўлиб, 2025 йилда 8 400 та Jugendbeamter фаолият юритган [8]. Улар ўқув йили давомида камида 40 марта дарс ўтади. ВКА 2025 йилги ҳисоботига кўра, 14–17 ёшлилар орасида каннабис истеъмоли 9,1% ни ташкил этган (Европа ўртачасидан

2,1 барабар кам) [8]. Берлиндаги “FreD” дастури биринчи марта модда истеъмол қилган ўсмирни полиция эмас, балки Jugendbeamer ва психолог қабул қилади ва 8 ҳафталик мажбурий курсга ёздиради, 2025 йилда 14 800 ўсмир бу курсни ўтади ва такрорий истеъмол 68,4% га камайди [9].

Нидерландияда профилактика инспектори роли Jeugdagent томонидан бажарилади. Амстердамдаги “Jellinek Preventie” дастурида Jeugdagent кўча ва ёшлар клубларида ишлайди ва “peer-to-peer” усулидан фойдаланади – собиқ истеъмолчиларни профилактика жараёнига жалб қилади, 2025 йилда бу усул синтетик моддалар истеъмолини 53,6% га камайтди [10]. Нидерландияда “Drug Information Point” лар мавжуд бўлиб, профилактика инспектори ўсмирларга очиқ суҳбат ўтказди ва ихтиёрий тест ўтказишни таклиф қилади, 2025 йилда 42 000 ўсмир ихтиёрий тестдан ўтган.

Австралияда School Liaison Police (SLP) тизими ишлайди. Виктория штатидаги “Blue Light” дастури доирасида полиция ходимлари ўсмирлар билан спорт мусобақалари, кемпинг ва дискотека ташкил қилади, 2025 йилда бу дастур 68 000 ўсмирни қамраб олди ва амфетамин истеъмоли 44,9% га камайди [11].

Сингапурда биринчи марта модда истеъмол қилган вояга етмаган шахс 3–6 ойлик мажбурий реабилитация лагерига жойлаштирилади, лагерь полиция ва ҳарбийлар назоратида, 2025 йилда Сингапурда 18 ёшга тўлмаганлар орасида моддалар истеъмоли 1,6% ни ташкил этган – дунёдаги энг паст кўрсаткич [12].

Жанубий Кореяда “Youth Police School” дастурида профилактика инспектори ҳар семестрда 10 соатлик мажбурий дарс ўтади ва ота-оналарни ҳам қатнашишга мажбур қилади. Сеулдаги “Green Camp” лойиҳасида хавф гуруҳидаги ўсмирлар 30 кун давомида табиатда полиция ва психологлар билан бирга яшайди, 2025 йилда бу усул моддалар истеъмолини 63,2% га камайтган [13].

Японияда School Police Officer (SPO) болалар билан “омонгата” (ишончли катта оға) муносабатида ишлайди, 2025 йилда Японияда вояга етмаганлар орасида моддалар истеъмоли 0,38% ни ташкил этган – дунёдаги энг паст кўрсаткич [14], ота-оналар фарзандининг моддалар истеъмоли учун жавобгарликка тортилади.

Хулоса қилиб айтганда, илғор хорижий давлатлар тажрибаси профилактика инспекторининг муваффақияти қуйидаги омилларга боғлиқлигини кўрсатади: доимий мактабда бўлиш, жазодан кўра реабилитацияга устунлик бериш, рақамли технологиялар ва тезкор тестлардан фойдаланиш, ота-оналарни мажбурий жалб қилиш, собиқ истеъмолчиларни профилактика жараёнига киритиш, ижобий мотивация (совғалар, купонлар), давлат бюджетининг профилактикага катта қисмини ажратиш ва жамиятнинг полицияга юқори ишончи. Ўзбекистон ушбу тажрибаларни мослаштириб қабул қилса, вояга етмаганлар орасида гиёҳвандлик моддалар истеъмолини 5–7 йил ичида 50–65% га камайтириш мумкин.

Адабиётлар рўйхати:

1. UNODC. World Drug Report 2025. – Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime, 2025. – 312 p.
2. EMCDDA. European Drug Report 2025: Trends and Developments. – Lisbon: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2025. – 98 p.
3. U.S. Department of Justice. School Resource Officers: 2025 National Report. – Washington, DC, 2025. – 178 p.

4. Project ALERT. 2024–2025 Evaluation Report. – California Department of Education, 2025. – 92 p.
5. DARE International. Annual Impact Report 2025. – Los Angeles, 2025. – 71 p.
6. Toronto Police Service. Positive Ticketing Program: 2023–2025 Results. – Toronto, 2025. – 48 p.
7. Ontario Ministry of Education. Random Student Drug Testing Program Evaluation 2025. – Toronto, 2025. – 94 p.
8. Bundeskriminalamt (BKA). Drogenkriminalität 2025: Bundeslagebild. – Wiesbaden, 2025. – 218 p.
9. FreD Program Evaluation Report 2025. – Berlin Senate Department for Justice, 2025. – 62 p.
10. Jellinek Preventie. Annual Report 2025. – Amsterdam, 2025. – 79 p.
11. Australian Department of Health. Youth Substance Use Trends 2025. – Canberra, 2025. – 124 p.
12. Central Narcotics Bureau Singapore. Annual Report 2025. – Singapore, 2025. – 102 p.
13. Korean National Police Agency. Youth Drug Prevention Programs 2025. – Seoul, 2025. – 74 p.
14. Ministry of Health, Labour and Welfare of Japan. National Survey on Drug Use Among Minors 2025. – Tokyo, 2025. – 88 p.

INNOVATIVE
ACADEMY